
TÓTH REZSŐ DR. (1875–1916) AZ IFJÚSÁGI IRODALOMHOZ ÉS AZ IFJÚSÁGI KÖNYVTÁRAKHOZ KAPCSOLÓDÓ MUNKÁSSÁGA

GRÁBERNÉ BŐSZE KLÁRA

Középkolai tanár, bölcséleti doktor, író, tankönyvíró, irodalomtörténész, utazó. Elsősorban tanár volt, de tudományos kutatóként is nagyon fontos szerepet töltött be életében az irodalom, irodalomtörténet és ezen belül az ifjúsági irodalom. Most elsősorban az ifjúsági irodalommal kapcsolatos tudományos munkásságával foglalkozunk. (Névváltozatok: dr. Thótt Rezső, Tivadari Thótt Rezső dr.)

TANULMÁNYAI

Tóth Rezső 1875-ben Beregszászon született. Gyermekkoráról úgyszólván semmit sem tudunk: hol járt elemi iskolába, hol végezte a gimnázium I-III. osztályát. A nagy hírű budapesti református főgimnáziumban tanult az 1888/89. tanévtől, ekkor a IV. osztályba járt. Osztályfőnöke Kacziány Géza volt, aki német nyelvet tanított, tanárai voltak: Baráth Ferenc, Dapsy László, Fiók Károly, Somogyi Rudolf, Vámosy Mihály, ifj. Sz. Nagy Károly.

Az ifjúsági önképzőkörben már VI. osztályos korában elkezdett tevékenykedni, és pályázatával jutalmat is nyert. Az 1891/92. tanévi értesítő szerint „Arany János emlékére 1892. február 20-án tartotta körünk X-ik Arany-ünnepélyét, melyen pályaműveikkel nyertesek voltak Tóth Rezső (német műfordításával: Lenautól »Die Bauern am Tisza-Strande« [...] nyertes pályaműveikért jutalmat és dicséretet kaptak Tóth Rezső (Czakó Zsigmond drámáinak méltatása” cz. tanulmányért) [...]”. A Sziij-féle alapból is megjutalmazták 100 forinttal.¹ Az 1892/93. iskolai évben elnöke lett az önképzőkörnek. Szorgalmasan és sokat dolgozott, a kör tagjai 30 rendszeres ülést tartottak. Az Érdemkönyvbé írták Zrínyi Miklós grófról írt dolgozatát, ezen kívül hat művéért dicséretet nyert. Az Arany-ünnepélyen Vörösmarty Zalán futásának széptani elemzése című pályamunkájával, ugyancsak Vámosy-ódájával is dicséretet kapott. [...] Az év folyamán 40 korona díjat nyert. A tanári kar javaslata eredményeként a Sziij-féle alapból 100 forint jutalmat kapott.²

---

1 Értesítő a budapesti református főgymnasiumról az 1891/92. 28., 80. p.

2 Ua. 1892/93. 10., 61-63., 72.p.

Az 1892/93. tanévben érettségizett, és ugyanebben a tanévben Vámosy Mihály igazgató tanár jubileuma alkalmával „Tóth Rezső VIII. o. t. tolmácsolta a tanuló ifjúság hálás szeretetét.”³ Az érettségi után a budapesti tudományegyetemen tanult, s 1897-ben szerezte meg magyar-latin szakos tanári diplomáját.

A LEÁNYGIMNÁZIUMI TANÁR

Rögtön a diplomája megszerzése után, az 1897/98. tanévben kezdett tanítani az Országos Nőképző Egyesület Leánygimnáziumában, Magyarország legelső leánygimnáziumában, mint helyettes tanár. Latin nyelvet tanított az V. osztályosoknak heti hét órában, és ókori irodalmat a II., V. és VI. osztályban. Tanártársai nagy része tanára volt a református gimnáziumban. Ez a tanév az iskola második tanéve; az iskola kurátora dr. Beöthy Zsolt, aki az egyetemen tanította. A tanév végén Beszámolás címmel Tóth Rezső dr. mondott beszédet. „A cél, mit intézetünk maga elé kitűz: első sorban egészséges gondolkodású művelt magyar nőt nevelni a mai művelt magyarság számra, olyat, aki ösmeri feladatát s egész lélekkel be is tölti azt. [...] legyen a mi gymnasiumunk neveltje igazán nőies, igazán művelt, igazán magyar. [...] valódi műveltséget szerezzen [...] felületes ügyesség helyett szokja meg az alapos munkát.[...] Azt akarjuk, hogy a divatos kozmopolita nevelés helyett a mi iskolánk növendéke nemzeti műveltséget nyerjen.” Majd végül arról ír, hogy az iskolai év irodalmi olvasmányai és az olvasmányok asszony szereplői milyen hatással lesznek a tanulókra, „az anyai szeretetre, női hűségre, vallásosságra, jó családi életre, hazafiaságra [...] megösmervén bennök a női típusokat [...]”⁴

A következő tanévtől már „rendes” tanár; heti 7-7 órában tanította a latin nyelvet az V. és VI. osztályban. Tapasztalatairól a Latin nyelv tanítása a leánygymnasiumban címmel írt tanulmányt az iskola értesítőjébe. Különleges módszerrel tanította a latin nyelvet, s tanítványai nagy szeretettel emlékeztek vissza erre. Bernáth Erzsébet, az 1902/03. tanévben érettségizett tanítványa így ír: „Első osztályfőnököm Tóth Rezső volt. Különleges „újmódi” módszerrel tanított latinul. Nem könyvből. Hanem általa gyűjtött közmondások, szólásmondások alapján.”⁵

Már az 1897/98-as tanévben az igazgatóság felkérésére segítő könyvtárat hozott létre, amely a „szerény viszonyok között élő tanulókat” tankönyvekkel látta el. Ekkor kezdődött ifjúsági könyvtári munkássága.

Az 1899/1900. tanévben az első érettségiző osztályban az ókori irodalmat tanította; a tanítás anyaga: Szokratész, Platón, Arisztotelész.

Az 1902/03. tanévben a leánygimnázium ifjúsági könyvtárának 50 ifjúsági könyvet ajándékozott.

Az iskolában működő Vörösmarty önképzőkört is több évig vezette.

3 Uo.

4 Az Országos Nőképző-Egyesület leánygymnasiumának évi értesítője az 1898/99. tanévről. 3-8. p.

5 Gutfreundné Bernáth Erzsébet – F. Á.: Négyezeröttszáz diák alma matere. *Magyar Nemzet*, 1969.okt.18.

A NÉPISKOLAI IFJÚSÁGI KÖNYVTÁRAK INTÉZŐ BIZOTTSÁGÁNAK ELŐADÓJA ÉS AZ IFJÚSÁGI IRODALOM SZAKÉRTŐJE

Az 1900-as évek elején megválasztják a Népiskolai Ifjúsági Könyvtárak Intéző Bizottságába (NIKIB) előadónak. Eötvös József az 1868. évi XXXVIII. törvény 30. §-ában rendelkezett a népiskolai könyvtárakról, majd 1875-ben, 1877-ben is történt rendelkezés ez ügyben. A NIKIB megalakítását Wlassics Gyula miniszteri rendelettel kezdeményezte (A Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 1902. évi 3814. eln. sz. a. kelt rendelete). A jogszabály és a bizottság ügyrendje a Hivatalos Közlönyben jelent meg,⁶ és egyidejűleg az 1902. július 2-i 1158. sz. eln. sz. rendelettel öt évi időtartamra kinevezte a bizottság munkatársait is. A NIKIB tagjai:

Elnöke: dr. Sebestyén Gyula, az Országos Közoktatási Tanács titkára

Előadója: Tóth Rezső tanár

Tagjai: dr. Alexander Bernát egyetemi tanár

Benedek Elek író

Csernoch János országgyűlési képviselő

dr. Bánóczi József egyetemi magántanár, tanítóképző intézeti igazgató

dr. Kenedi Géza ügyvéd, lapszerkesztő

dr. Komáromy Lajos tanár, címzetes igazgató

dr. Marczali Henrik egyetemi tanár

dr. Margalits Ede egyetemi tanár

Móra István polgári leányiskolai tanár, író

Klupathy Jenő egyetemi magántanár

Ujváry Béla királyi tanácsos, a Néptanítók Lapja szerkesztője

Szőcs Farkas teológiai tanár.⁷

A NIKIB először kritika alá vette az akkori idők ifjúsági irodalmát és kijelölte az általa értékesnek ítélteteket. Tóth Rezső így ír erről *A magyar ifjúsági irodalom s a népiskolai ifjúsági könyvtárak*. A Vallás- s Közokt. M. Kir. Miniszterhez intézett jelentés⁸ bevezetőjében:

„Annak a sokoldalú s céltudatos munkának, mit a magyar kultúra érdekében érdemes volt miniszterünk, Wlassics Gyula végzett, egyik jelentős mozzanata, mikor 1902 nyarán a magyar ifjúsági irodalom irányítására, műveink bírálására felállította a Népiskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottságot. Örömmel üdvözölte ez intézkedést mindenki, a ki tudta s mérlegelte azt a hatást, a mit a gyermekolvasmá-

---

⁶ *Hivatalos Közlöny* 1902. 24. sz. 517-519.

Az Orsz. Nőképző Egyes. Leánygymnasiunának értesítője az 1901/02. iskolai évről. 3-27. p. Kiadta az Athenaeum különlenyomatként is 1902-ben.

⁷ Ua. 1902. 19. sz. 445. p.

⁸ Athenaeum, Budapest, 1904. 72 p.

nyok a fejlődő ifjúság lelkére tesznek s látta, hogy irodalmunk e most erősödő hajtása irányítás, bírálat s határozatlan módon fejlődik előre. Mindenki érezte ez intézkedés ethikai értékét s művelődéstörténeti fontosságát is: hogy az államnak nemcsak joga, hanem kötelessége is megválogatni, hogy mily olvasmányt adjon az iskolájában tanuló sok ezer gyermek kezébe, s hogy ez intézkedés, mely elsősorban az állami s községi iskoláknak szól [...] de főképp már az a tudat, hogy ez irodalom hivatalos gond, megfigyelés és bírálat tárgya, mint lendíti fel ifjúsági irodalmunk ügyét. A bizottságnak, mely 1902 októberében alakult meg, [...] első fontos feladata az volt, hogy bírálat alá vegye az egész mai ifjúsági irodalmat, s hogy alapos kritika után megjelölje benne mindazokat, a mik bennök ajánlatra érdemesek.”⁹

A bizottság munkája kb. kilencszáz műre vonatkozott és két évig tartott a munka, de közben a népiskolai ifjúsági könyvtárak akkori állapotáról is ismereteket szerezhettek. A munka 1904 júniusáig tartott.¹⁰ Tóth Rezső „kötelességének érezte”, hogy minden fontosabb eredményre, szempontra, hibára, hiányosságra felvilágosítást adjon. Ezért írta könyvét, mert meggyőződése, hogy „ifjúságunk olvasmányai s az ifjúsági irodalom ügye a legfontosabb kulturkérdések egyike.”¹¹

A mű első fejezete Visszatekintés az évtizedekkel ezelőtt kiadott ifjúsági könyvekre. A tárgyilagosságra, a tények rögzítésére törekszik, s mint írja, nem „vádsként” említi a tényeket. A második fejezet Az ifjúsági irodalom bírálatának szempontjai címet viseli. Többek között azt írja, hogy „Azok az általános szempontok, melyek a meseszöveg, jellemfestés érdekességére s következetességére, a stílus jellemzettségére, a nyelv tisztaságára s erejére vonatkoznak: közösek úgy a „nagy”, mint az ifjúsági irodalomban. [...] Az ifjúsági irodalomnak elvégre is egy főcélja van: hogy előkészítsen a nagy irodalomra; hogy első foka legyen annak a lépcsősornak, a mely a legnagyobbakhoz vezet. [...] Az ifjú csak addig olvassa az ifjúsági irodalmat, a míg nem érik meg arra, hogy a nagy irodalom néki való termékeit is olvassgassa [...]. Hiszen a viszony az ifjúsági s a nagy irodalom közt kölcsönös: vannak ifjúsági művek, mik még a nagy irodalom jelesei közt is klasszikusok s vannak klasszikusok, a melyek úgy a mint vannak, egy betűnyi változtatás nélkül is kitünő ifjúsági iratok.”¹² És még több, más szempont: stílus és nyelv, de a legfonto-

9 Ua. 3. p.

10 Lásd még N. Szabóki Görgyi (1961): Adatok a népiskolai ifjúsági könyvtárak történetének kezdeteihez (1868-1902). *Az Országos Pedagógiai Könyvtár évkönyve* 115-127. p. – A NIKIB-ről a 123-127. oldalon ír. A rendeletet teljes egészében, szó szerint közli. Tóth R. nevét nem említi.

A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig. Összeállította. Kovács Máté. Budapest, 1970. 722. p. – A NIKIB-et csak megemlíti a Tanácsköztársaság időszaka című fejezetben a 321. és 344. oldalon.

Csulák Mihály (1984): Adalékok a magyar iskolai könyvtárak történetéhez a népiskolai törvény megalkotásától az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum létrehívásáig. *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum évkönyve* 43-65. – A NIKIB tevékenysége című fejezetben (47-51. p.) részletesen ír működéséről, de Tóth Rezső alapvető munkájáról, a VKM-hez intézett jelentéséről nem ír. Nem ismerte a művet?

Az 2001-ben megjelent *Könyvtárosok kézikönyve* 3. kötetében a 6. fejezet Az iskolai könyvtár. Itt a 161. oldalon egy bekezdést szentel a NIKIB működésének, ismertetésének.

11 Tóth R. 5.p.

12 Tóth R. 9-10. p.

sabb szerinte az, hogy gondoljon a 9-12 éves gyermekekre, ifjúra, aki a könyvet olvassa; hogyan hat a gyermeklélekre, megérti-e, lesz-e belőle haszna, öröme, fejleszti-e képzetét, tudását, érzésvilágát.

Majd áttér a 19. századi, magyar ifjúsági irodalom elemző kritikájára. (3. fejezet: Az ifjúsági irodalom főbb fogyatkozásai.) Úgy véli, ifjúsági irodalmunk „tárgyban, nyelvben merőben idegen hatás alatt áll. [...] A hetvenes évek elején megindult [...] fellendült ifjúsági irodalom szellemében, érzésében feltétlenül eredeti és magyar. [...] A legfeltűnőbb fogyatkozások egyike, hogy ifjúsági irodalmunk csaknem kizárólag elbeszélő jellegű.”¹³ Szerinte nagy szükség lenne ismeretközlő, tudományt népszerűsítő művekre is, de gyermekek számára jól írni nem könnyű feladat.

A külföldi ifjúsági irodalmat sem hagyja ki tanulmányából. Az értékelésen túl listát állít össze azon szerzők, illetve művekből, amelyek fordítását, átdolgozását fontosnak tartja. „Csakis azon művek vannak tehát meg e jegyzékbe, mik annyira jelesek, hogy világszerte ifjúsági olvasmányokká váltak: Robinson, Don Quijote, Phaedrus, a Grimm s az Andersen-mesék [...] a De Amicis-féle Szív, vagy a Kipling őserdei története, a Cooper-ek stb.” (4. fejezet: Fordítások, átdolgozások).¹⁴

A leányolvasmányok címet viseli az 5. fejezet. A múlt század első éveiben még „a mi leányirodalmunkban is [...] mélyebb gyökeret vert a régi német hatás, [...] ha nyelvben magyarrá vált is, belső mivoltában még mindig nem teljesen hasonló a magyar lélekhez. [...] inkább ajándéku szánt dísz tárgyak, mintsem olvasásra, könyvtárba szánt művek ezek. [...] valamennyi történet nagyon illendő, nagyon erkölcsös [...] de nem az a szellem, a mit az ifjúsági iratoktól várunk. [...] Emellett e könyvek tárgyköre is – legalább jórésztben – rendkívül szűk. [...] Egyébiránt a legegyszerűbb és legjobb, ha az ifjúsági olvasmányok legnagyobb része: közös kincsévé válik fiúnak, leánynak egyaránt.”¹⁵

Nemcsak részletesen elemzi az irodalmat, hanem meg is fogalmazza az elvárásait. A legfontosabb kívánni valók címet viselő 6. fejezetben. Az ifjúsági könyvek külső kiállítását és a szép illusztrációkat is kívánatosnak tartja, hogy „tanító értékűek is legyenek”. (7. fejezet.)

A könyvtár típusokról címmel több oldalon át ismerteti a könyvtárakkal szembeni elvárásokat. „Czélja, hogy ezzel útmutatást, irányítást adjon az iskoláknak, a tanítósnak, kik könyvtárt alapítva, vagy a meglévő gyarapítani akarván, méltán kívánhatnak határozott tájékoztatást a legelső sorban ajánlható művekről.” (8. fejezet).¹⁶ Részletes könyvjegyzéket állít össze az elemi iskolák ifjúsági könyvtárai számára. Az ifjúsági könyvtárak kezelését, a könyvtári munkákat – mint a leltár, katalógus, kölcsönzés stb. – részletes példákkal, mintákkal ismerteti. Külön tárgyalja az ifjúsági irodalom és a középiskolai ifjúsági könyvtárak kapcsolatát.

13 Tóth R. 12-13. p.

14 Tóth: R. 19. p.

15 Tóth R. 20-25. p.

16 Tóth R. 34-36. p.

A legfontosabb elvárásokat Az utasítások és a Befejezés címmel összegzi.

„A könyvtárak kezelésére vonatkozólag pár rövid szakaszba foglalt Utasítás kíván egységet és rendet hozni ez ügyben. Ily egységes szervezésre a dolog természeténél fogva feltétlenül szükség van. [...] Ne feledje soha a tanító, hogy a könyvtár is az ő tanításának egyik segédeszköze és hogy azzal hasznosan, a gyermeklélek javára bánni: komoly fáradságos feladat. Ne feledje, hogy a gyermek-olvasó még semmiképpen sem képes megválogatni a neki legalkalmasabb olvasmányokat? Hogy ez az irányítás, tájékoztatás, vezetés itt is a tanító feladata.”¹⁷ Az utasítások között szerepel A népiskolai ifjúsági könyvtárak kezeléséről című VKM 2962/1904. eln. sz. rendelet. És kidolgozott mintákat is közöl – a kor szokása szerint – a könyvtári munkákhoz: leltár, cédulakatalógus, kölcsönzés.

A mű második rész tartalmazza az ajánlott ifjúsági irodalmat iskolatípusonként részletes betűrendes jegyzékbe foglalva: Könyvjegyzék a népiskolai ifjúsági könyvtárak számára. (Szerző, cím, kiadó és ár.)

Komáromi Gabriella: *Elfelejtett irodalom. Fejezetek XX. századi prózánk történetéből, 1900-1944.* című könyvében a következőket írja Tóth Rezső fenti művéről:

„azon ritka darabja a tanügy aktáinak, mely nyolc évtized múltán is érdekes, maradandó írás. Kevesedmagával az ifjúsági irodalom elméletének (ami máig nem tudott lábra kapni) igazi hagyományát jelenti. Ma is együtt gondolkodásra kényszerít, tovább gondolhatók állításai, bizonyos témakörökben meg sem kerülhető a rá való hivatkozás. Korszerűségének megvannak a maga könnyen megfeythető titkai. [...] Stílusuk révén Tóth Rezső írásai ma is élvezetes olvasmányok. Képszerű és pontos a leírt gondolat. [...]”¹⁸ A szerző is messzemenően egyetért Komáromi Gabriella pontos, szakszerű gondolataival.

Tóth sokat foglalkozik az ifjúsági irodalom és a könyvtárak témával. A Néptanítók Lapjában jelenik meg *Az ifjúsági könyvtárakról* című tanulmánya.¹⁹ A *népiskolai ifjúsági könyvtárak könyvjegyzéke s a középiskolák* című dolgozata a *Magyar Paedagógia* folyóiratban lát napvilágot. Ugyanitt publikálja *A magyar ifjúsági irodalom és ifjúsági könyvtáraink* című tanulmányát is.²⁰ Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye folyóirat 1904/05. évi kötetében több ifjúsági könyvről készült ismertetése jelent meg, és az *Ifjúsági irodalmunk és a középiskola*, valamint az *Észrevételek*, valamint Szemák István: *Az ifjúsági könyvtárjegyzékhez* című cikkeit is közölték.²¹

A leány-olvasmányokról 1906-ban a Nemzeti Nénevelés című folyóiratban értekezett, összehasonlítva a német ifjúsági irodalmat a magyarral. *Az újabb német ifjúsági irodalomról* szóló tanulmányának végkövetkeztetése: „nem állunk mögöttük”. „Úgy gondolom – írja –, nem elfogultság, ha a mi bíráló-testületünket, a

17 Tóth R. 36-37. p. – az utasítás a könyv végén, a 64-72. oldalon található.

18 Komáromi Gabriella: *Elfelejtett irodalom. ...* Budapest, Móra, 1990. 352, [3] p. – Tóth R. 84-86. p.

19 1903. május 14. 22. sz. 1-5. p.

20 1904. 492-495. p.; 1905. 356-366. p.

21 *Az ifjúsági irodalmunk ...* 549-554. p.; *Észrevételek* 583-584. p.

NIKIB-et, [...] sokkal célravezetőbbnek találom, mint a németországi szervezetet. Nálunk egy hivatalos bíráló-testület van, Németországban, nem hivatalos, hetven. [...] ítéletük akárhányszor ellentmondó. [...] a NIKIB, úgy hisszük, e tekintetben sokkal megbízhatóbb. Ugyanakkor leírja és elemzi a németországi ifjúsági irodalmat, a reformtörekvéseket, az írókat – hármat kiemelve közülük. Végül megállapítja, „ha érték és minőség szempontjából elfogulatlanul hasonlítjuk össze a mi ifjúsági irodalmunk kiválóbbjait a németek jobb ifjúsági íróival, azt hiszem, nem a nemzeti elfogultság sugallja azt a meggyőződésemet, hogy éppenséggel nem állunk mögöttük. Az ifjúsági irodalom átlagos színvonala – mindig csak az újabb fejlődésre gondolva – **van nálunk is olyan, mint a németeknél.** [...] Összehasonlítva a miénkkel, jó lélekkel mondhatom, hogy akár tartalmát, akár kompozícióját, akár nyelvét tekintve, nem cserélném el Benedek vagy Gaál valamelyik jobb könyvével. S így van ez a többivel is. Vannak a mi jó ifjúsági íróink is olyanok, mint az övéik s nem hivalkodás talán Zrinyi Miklós mondása ebben sem: **„Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók.”**²² Ma is teljesen egyetérthetünk vele.

Az Országos Nőképző Egyesület Leánygimnáziumának értesítőjében közli az általa összeállított *Ifjúsági olvasmányok* című könyvjegyzéket 1910-ben. „E könyvjegyzék az ifjúsági olvasmányok ügyét általános fejtegetések helyett [...] konkrét módon iparkodik szolgálni: azzal, hogy egy [...] kisebb ifjúsági könyvtár terjedelmére s igényeire gondolva –százegynéhány ajánlható könyvczimet ad.” Összeállításában nem veszi figyelembe sem a Szemák-féle jegyzéket, sem a NIKIB könyvjegyzékét, mert ezt a jegyzéket a középiskolai ifjúság számára állította össze. Kilenc „főcsoportba” osztja a könyveket, ezeken belül „két fokozatra” bontva: a kisebb, I-IV. osztályú és a nagyobb, V-VIII. osztályú tanulóknak ajánlott könyvekre. A 9 főcsoport a következő:

- I. Versek
- II. Mesék
- III. Elbeszélő művek
- IV. Színdarabok
- V. Történelem
- VI. Beszédek, tanulmányok
- VII. Földrajz, természetrajz
- VIII. Vegyes
- IX. Függelék: Leányolvasmányok

A leányoknak szóló irodalom elkülönítéséről megjegyzi: „Bár egyáltalán nem tartom helyesnek, külön választani a leányok olvasmányait a fiukétól: azok számára, akik okvetlenül szükségesnek tartják [...] ide iktatok [...] néhány címet.”²³

22 Tóth Rezső (1906): *Az újabb német ifjúsági irodalomról*. Budapest, Egyetemi Nyomda, 19 p. – először a *Néptantítók Lapjában* jelent meg 1906. 7. sz. 2-5. p.

23 1909-1910. Összeállította Dr. Thótt Rezső. 3-15. p.

Szomorú, hogy ezt a zseniális embert – hívhatnánk könyvtárostanárnak – és munkásságát ma, a 21. század elején már nem ismeri a könyvtáros-társadalom.

AZ ÍRÓ

Nemcsak értekezett az ifjúsági irodalomról, de maga is írt egy ifjúsági regényt: *Budapesti séták. Három fiú naplója* címmel.²⁴ Az életrajzi ihletésű könyv kerettörténete az, hogy három fiútestvér vidékről Budapestre kerül gimnáziumba. Az édesapjuk vesz nekik egy vastag füzetet, és arra kéri őket, hogy írják le napjaikat: iskolai élményeiket, örömeiket, bánatukat. Minden nap másik fiú ír a naplóba. A napló fő váza a budapesti városnéző séták, melyek keretében a Budapesten, egy leánygimnáziumban tanító nagybácsi vezetésével megismerkednek, megismerkedhetünk a főváros utcáival, a műemlékekkel, templomokkal, múzeumokkal.

Benedek Elek a *Nemzeti Iskola* című folyóiratban²⁵ közöl ismertetést, elismerést, dicséretet a műről. Mindjárt a bevezető bekezdésben megállapítja, hogy kevés az olyan ismeretterjesztő mű az ifjúság számára, melynek „az volna a hivatása, hogy az ifjúságnak az iskolában szerzett ismereteit kiegészítsék. Különösen feltűnt, hogy az ország szívéből nincs ifjúsági könyv.” Nyilván Tóth Rezső is észlelte ezt, és ezért vállalkozott e mű megírására. Benedek Elek nem szűkölködik dicséretekben: „mindenképpen kiválóan szerencsés alkotás [...] nemcsak a mai Budapesttel ismerteti meg olvasóit, hanem a régivel is.[...] öreg és ifjú gyönyörűséggel és haszonnal olvashat [...] én magam, ki harminc éve lakom Budapesten, hálával tartozom az íróknak” és így tovább. „Az író mindenütt nyomon követi a rajzoló és alig van Budapestnek nevezetessége épületben, szoborban, melynek sikerült képét meg ne találjunk a könyvben.”

Veres Pálnéról, iskolájának alapítójáról sem feledkezik meg Tóth Rezső. A könyv 60-61. oldalán gyönyörű, megható szavakkal beszél a gyerekeknek, illetve az olvasóknak Veres Pálnéról, szobráról és az Országos Nőképző Egyesületről. „Magyar leány kevés magyar asszonynak tartozhat több hálával, mint Veres Pálnénak. Ő volt, aki még 1867-ben, a kiegyezés esztendejében, a magyar nők komoly, alapos művelődésének előmozdítására megalapította az Országos Nőképző Egyesületet, oskolát állíttatott fel benne; ma már az ország egyik legkomolyabb, legvirágzóbb nőnevelő iskoláját, amelyben a kis elemistától kezdve az érettségig tevő gimnázista-leányka, sőt még azontúl is, az egyetemre járó fiatal leány is, mind megtalálja a maga intézetét, lelki otthonát. [...] valamennyi intézetet ennek a jóságos, nagy műveltségű, igaz magyar lelkű magyar úri asszonynak a szelleme tartja össze.”

24 Tóth Rezső (1907): *Budapesti séták. Három fiú naplója*. Mühlbeck Károly rajzaival. Athenaeum, Budapest, [2], 288 p. – részletes név és tárgymutató egészíti ki a könyvet *Mi mindenről van szó a naplónkban?* címmel.

25 *Nemzeti Iskola*. 1907. jan. 5. 1. sz. 9-10. p.

Több ifjúsági kiadványról közölt ismertetést az *Országos Középiskolai Tanárok Közölnye* című folyóiratban, például Gaál Mózes, Benedek Elek ifjúsági regényeiről, Grimm-mesékről stb. De tudományos, pedagógiai művekről is, mint Négyesy László: *Poétika*, Várdai Béla: *Miszáth Kálmán* stb. Írói, irodalomtörténeti munkásságához tartozik, hogy nagyon sok magyar és latin irodalmi mű sajtó alá rendezésével, bevezetésével, kiadásával foglalkozott. Bevezetéseinek többsége egy-egy kis irodalomtörténeti remekmű: pl. Aischylos: *A leláncolt Prometheus* (Bp., 1898); Plutarchos: *Perikles* (Bp., 1898); Vergilius Aeneise (Bp., 1907); Fazekas Mihály: *Ludas Matyi* (több kiadása is megjelent); Beöthy Zsolt: *Széchenyi és a magyar költészet* (Bp., 1899); Csokonai Vitéz Mihály válogatott munkái (Bp., 1900); Fazekas Mihály versei (Bp., 1900) stb.

Az 1910-es években jelentek meg tankönyvei, olvasókönyvei Radnai Rezső és Gyulai Ágost társszerzőkkel: *Nemzeti olvasókönyv a népiskolák számára* címmel. 1908-ban megváltoztatta nevét Thótt Rezsőre, és írásait e név alatt publikálta ezután.

AZ UTAZÓ

Thótt Rezső nagyon szeretett utazni. Nemcsak a nyári szabadsága alatt utazgatott külföldön, de a tanítványainak is szervezett külföldi tanulmányutakat. Olyan helyekre is elment, ahol kevesen jártak. Beöthy Zsolt társaságában 1903-ban tett észak-afrikai újáról az *Északafrikai kikötők, Tunisztól Tangerig* című művében írta le élményeit.²⁶ Több tanulmányutat szervezett dr. Beöthy Zsolt tanártársával a gimnazista leányoknak is Olaszországba. Ezekről írt beszámolóit is nagyon érdekesek.

Thótt 1916. szeptember 29-én, váratlanul halt meg. Mindössze negyvenkét évet élt, ebből közel két évtizedig – a diploma megszerzésétől haláláig – az Országos Nőképző Egyesület Leánygimnáziumában fiatal leányok nevelésével, oktatásával foglalkozott. De ugyanilyen fontos volt számára az ifjúsági irodalom kutatása, a tudományos munka az irodalomtörténet területén.

Gyászjelentését az Országos Nőképző Egyesület Veres Pálné Leánygimnáziuma „fenntartó hatósága, tanári testülete és növendékei” adta ki. „A Gondviselés kiváló tehetséggel áldotta meg, de sajnos igen rövidre szabta azt az időt, melyet élnie engedett” – áll a nekrológiájában.²⁷ Az iskola Dr. Thótt Rezsőről nevezte el azt az „Ösztöndíj-alap”-ot, melyhez a gyűjtést a tanulók még az előző évben megkezdték. A háborús évek, majd az utána következő nehéz esztendőök miatt „hosszú ideig a szereteteink iránti kegyeletes tartozásunkat sem róhattuk le méltóképen. Így történt, hogy egykori jeles kartársunk Thótt Rezső dr. [...] végső pihenő helyén is

26 Lampel, Budapest, 1904. 61 p. (Magyar könyvtár, 369.) – Remek ismertetést ír róla Morvay Győző az *Országos Középiskolai Tanáregyesület Közölnyében* 1903/04. 625-626. p.

27 ONE leánygimnáziumának értesítője 1916/17. 5-6. p. Temetése 1916. október 1-én volt a Farkasréti Temetőben.

csak az idei év folyamán volt felállítható a [...] szerény, de az eddiginél mégis maradandóbb jellegű [...] síremlék.”²⁸

„Értékes könyvtárát régi iskolájának, a református főgimnáziumnak hagyományozta, melyet külön helyeztek el a tanári könyvtárban Dr. Tóth Rezső könyvtára címen, hogy a nemes hagyományozónak maradandó emléke legyen. 1188 mű, 1292 kötetben, 19 berámázott és üvegezett művészettörténeti kép.” - tudjuk meg Szilágyi Erzsébet: *A Lónyay utcai Református Gimnázium és Kollégium története*. 1. köt. Diákok című művéből.²⁹

Rövid életét áttekintve láthatjuk, hogy szellemi képességei, emberi tulajdonságai, munkabírása, sokirányú tevékenysége tiszteletre méltó és egyedülálló a századelő pedagógiai irodalmában. Igazi hazafi volt. Az ifjúsági irodalommal és az iskolai könyvtárral, a leányok latin nyelvre való tanításával foglalkozó művei szintén egyedülállóak és máig érvényesek. Azonban legfőbb érdeme magas színvonalú, példamutató és nagy igényességgel végzett tanári munkája, és ugyanez mondható az ifjúsági irodalommal kapcsolatos egyedülálló, kiváló, zseniális tevékenységére. Vajon sírja megvan még a Farkasréti Temetőben?

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

GRÁBERNÉ BŐSZE KLÁRA: TÓTH REZSŐ DR. (1875–1916) AZ IFJÚSÁGI IRODALOMHOZ ÉS AZ IFJÚSÁGI KÖNYVTÁRAKHOZ KAPCSOLÓDÓ MUNKÁSSÁGA.

Tóth Rezső 1897-ben magyar-latin szakos tanárként kezdte pályáját. Magyarországon első leánygimnáziumában, a Országos Nőképző Egyesület Leánygimnáziumában tanított, amely intézmény a budapesti Veres Pálné Gimnázium elődje. 1902-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszter felállította a Népiskolai Ifjúsági Könyvtárak Intéző Bizottságát (NIKIB). A NIKIB tagsága tudósokból és elismert szakemberekből állt, a bizottság előadói tisztségével Tóthot bízták meg. A NIKIB elsődleges feladata a népiskolai könyvtárak fejlesztésének, az állami támogatás elveinek kidolgozása, valamint a könyvbeszerzéshez ajánló lista összeállítása volt. Tóth bizottsági tevékenysége mellett, tudományos munkájával is hozzájárult az alsó és középfokú iskolák könyvtárainak fejlesztéséhez, valamint a könyvtárhasználat beépítéséhez a tanulás és tanítás folyamatába. A gyermek- és ifjúsági irodalomhoz kapcsolódóan az irodalomelméleti, nevelés-lélektani írásai jelentősek. Tóth kiemelkedő fontosságúnak tartotta a magas színvonalú nőnevelést.

---

²⁸ Ua. 1921/22. 3. p.

²⁹ Budapest, 2009. 407 p. 360.p.

KLÁRA GRÁBER BŐSZE: DR. REZSŐ TÓTH'S (1875–1916) WORKS FOR YOUTH LITERATURE AND YOUTH LIBRARIES

He began his career as a Hungarian-Latin teacher in 1897. He taught in the high school of the National Association for Female Education, which was the first high school for girls in Hungary, and the predecessor of the current high school named Veres Pálné in Budapest. In 1902 the Minister of Religion and Education set up the Management Committee of Elementary School Libraries. The Members of this Committee were recognized scholars and experts, and Tóth was entrusted with the lecturing post of the Committee. The primary task of this Committee was the development of the elementary school libraries and state aid principles, as well as the compilation of the reading list of Must-Buy Books. In addition to his Commission's activities, his scientific work also contributed to the development of the elementary and high school libraries, and to the integration of library use of learning and teaching process. His writings about literature theory and educational psychology also made significant contributions to the children- and youth literature. Tóth considered outstanding importance to the high-quality education of woman.